

Asia: VN/16546/2022

Itäisen Suomen elinvoimaa vahvistavien toimenpiteiden selvittäminen

Näkemykset itäisen Suomen elinvoimasta

1. Mitkä ovat merkittävimmät muutokset toimintaympäristössäsi sodan alkamisen jälkeen? (mikäli mahdollista perustele esim. tilastotiedoin ja tutkimusten valossa)

Venäjän hyökkäyssota Ukrainaan vaikuttaa merkittävästi erityisesti Suomen itärajalla sijaitsevien maakuntien aluekehittämisen lähtökohtiin ja aluetalouteen. Erityisen syvästi vaikutukset kohdistuvat rajamaakunnista Kainuuseen, Pohjois-Karjalaan, Etelä-Karjalaan ja Kymenlaaksoon - mutta osin myös laajemmin itäiseen Suomeen. Maakunnilla on ollut tiivistä yhteistyötä Venäjälle kaupan, matkailun, koulutuksen ja TKI-toiminnan aloilla sekä kansalaisyhteiskunnan tasolla.

Kaikkein kriittisimmät haasteet ovat logistiikka ja saavutettavuus, energiakysymykset, yritysten korvaavien markkinoiden löytyminen sekä aluetalous.

Itä-Suomen saavutettavuus on suurissa vaikeuksissa. Sodan seurauksena aluerakenteen muutos on järjestyttävä. Itäisen Suomen yhteydet idän suuntaan ovat poikki ja myös yhteydet muihin suuntiin ovat heikot. Sodan seurauksena liikennöinti Saimaan kanavalla on käytännössä kokonaan pysähtynyt. Kuljetukset ovat siirtyneet maanteille mutta teiden kunto on jo ennestään heikko. Mikäli Saimaan kanavan liikenne siirtyy kokonaan maanteille, tarkoittaa se 52.500 rekkaa vuodessa jo muutenkin korjausvelkaa omaaville väylille. Myös rajaliikenne on supistunut dramaattisesti, millä on erityisesti vaikutuksia energiahuoltoon ja raaka-ainevirtoihin. Huoltovarmuus on turvattava uudessa tilanteessa. Rajaliikenteen pysähtymisellä on myös merkittävät vaikutukset kauppaan ja matkailuun. Koettu maariski saattaa Itä-Suomessa olla keskimääräistä suurempi vaikuttaen matkailuun ja Invest In -toimintaan. Matkailupalveluihin ja vähittäiskauppaan jää pitkäaikainen aukko venäläismatkailijoiden oleellisen vähentymisen vuoksi. Visit Finlandin kautta olisikin lisättävä panostusta Lakeland-alueen kansainväliseen markkinointiin.

Ratayhteydet ovat heikot ja kesän korjaukset Karjalan radalla kärjistävät tilannetta, kun junia on korvattu busseilla. Kun lentokerosiinin hinta nousi sodan seurauksena, on Joensuun ja Kajaanin lentoja supistettu. Lisäksi lentoyhteydet katkeavat syksyllä lähes kolmeksi kuukaudeksi kokonaan ostopalveluliikenteen uuden kilpailutuksen venymisen takia. Kiinteät tietoliikenneyhteydet ovat turvallisempia kuin mobiilit, mutta niillä on heikko kattavuus.

Toimintaympäristön muutos tapahtui käytännössä yhdessä yössä. Osa vaikutuksista on välittömiä, mutta osa on pitkän aikavälin vaikutuksia, joiden voimakkuus ja kesto selviävät vasta myöhemmin. Vaikutukset näkyvät elinkeinoissa, liikenteessä ja logistiikassa, turvallisuusympäristössä, energiataloudessa ja huoltovarmuudessa sekä koulutus- ja työvoimakysymyksissä.

Rajamaakuntana Ukrainan sota tuo Pohjois-Karjalalle huomattavasti keskimääräistä suurempia vaikutuksia koko maahan verrattuna. Kaikkinainen toiminta Venäjälle on hiljentynyt, palautuminen vie vuosia ellei vuosikymmeniä. Viennin osuus Venäjälle on 9 %, 130 miljoonaa euroa, tarkoittaen noin 1300 työpaikkaa. Yli 70 % on ollut metalliteollisuuden koneita ja tuotteita. Kymmenen suurinta viejää vastaa noin 70 - 80 % viennistä. Tuontivaikutus liittyy etenkin metsäteollisuuden raaka-ainehuoltoon (raakapuu, hake, puru) sekä lämmön ja sähköntuotantoon (energiahake). Polttoaineen hinnannousu vaikuttaa kannattavuuteen ja kuljetuskustannuksiin. Komponenttipula on lisääntynyt teknologiateollisuudessa. Saimaan kanava on tärkeä väylä alueen vientiin ja vesiteitse tapahtuvaan tuontiin pohjautuville liiketoiminnoille. Niiralan rajanylityspaikan investointipaketin liikennehankkeet menevät jäihin. Lomautuksia ja työvoiman vähennyksiä voi olla tulossa, jos Venäjän vientiin ei löydy korvaavia markkinoita. Työperäinen maahanmuutto lisääntyy ukrainalaisten osalta, venäläisten osalta sota toisaalta vähentää normaalia muuttoa, mutta on osin jopa lisännyt muuttohalukkuutta Venäjältä. Kausityövoiman saatavuus on epävarmaa. Koulutuksessa venäläisopiskelijat vähenevät, nyt heitä on maakunnassa noin 900. Toimintaympäristön muutosten vaikutuksista koko Itä- ja Pohjois-Suomen alueen kehittämiseen on teetetty maakuntien yhteistyönä erillinen selvitys.

2. Mistä löytyvät itäisen Suomen uudet elinvoiman lähteet?

Jokaisella maakunnalla on maakuntaohjelma, jossa on tunnistettu kyseisen maakunnan keskeisimmät elinvoiman lähteet. Tässä kriisissä toimet on kohdistettava eniten kriisistä kärsiville aloille ja alueille. On käynnistettävä toimia, joilla nopeasti hillitään negatiivisia vaikutuksia sekä luodaan tehokkaimmin ja vaikuttavimmin uutta kestävää kasvua. Nopeiden ratkaisujen avulla myös luodaan tulevaisuudenuskoa.

Keskeiset ratkaisut tähän tilanteeseen ovat:

1. Logistiikan uudelleenjärjestäminen
2. Yritysten korvaavat kansainväliset markkinat
3. Muuttuneen tilanteen energiaratkaisut
4. Aluetalouden vahvistaminen – erityisesti vihreä siirtymä ja investoinnit

1. Logistiikan uudelleenjärjestäminen

Kaikista keskeisin itäisen Suomen elinvoiman kannalta on logistiikan ja saavutettavuuden haasteiden ratkaiseminen. Kriisin myötä tavaravirrat siirtyvät itäisen Suomen ja satamien välille, kun Saimaan kanavaa ei voi käyttää. Samaan aikaan raaka-ainevirrat Venäjältä ovat pysähtyneet ja tämäkin liikenne siirtyy maan rajojen sisälle. Tässä tilanteessa on ensiarvoisen tärkeää siirtää mahdollisimman iso osa kuljetuksista raiteille. Raiteiden nykyinen välityskyky ei valitettavasti riitä.

2. Yritysten korvaavat kansainväliset markkinat

Elinkeinoelämän ja erityisesti kansainvälisten yritysten kannalta lentoyhteyksien turvaaminen on aivan välttämätöntä. Itäisessä Suomessa tämä koskettaa erityisesti Joensuuta ja Kajaania.

Venäjällä toimineille yrityksille on tärkeää löytää korvaavia markkinoita. Siksi erityisesti kansainvälistyvien yritysten vientiponnisteluista on vauhditettava kaikin keinoin.

3. Muuttuneen tilanteen energiaratkaisut

Energiatuonnin tyrehtyminen Venäjältä ja samaan aikaan yhteiskunnan voimakas sähköistyminen tarkoittaa sitä, että erityisesti itäinen Suomi tarvitsee hiilineutraalia uusiutuvaa energiaa. Fingrid Oyj:n arvion mukaan tuulivoima kuusinkertaistuu Suomessa tällä vuosikymmenellä. Itäinen Suomi on maastoltaan ja olosuhteiltaan erinomaista aluetta tuulivoimalle. Haasteena tuulivoiman yleistymiselle itäisessä Suomessa on Puolustusvoimien lakisääteisen aluevalvontatehtävän (mm. tutkajärjestelmä) turvaaminen ja tuulivoiman yhteensovittaminen. Itäinen Suomi huolehtii koko maan puolustusvelvoitteesta.

Tässä kehityksessä on erittäin merkittävä riski negatiiviselle kiertelle: Alan kokemuksen mukaan tuulivoiman rakentaminen ei ole käytännössä mahdollista Itä-Suomessa. Aiempien kielteisten kokemusten takia hankkeita ei ole juuri suunnitteilla lähelle itärajaa. Tämän seurauksena kantaverkkoa ei Itä-Suomessa kehitetä, kun ei ole tuulivoimaa. Tämä voi puolestaan johtaa siihen, ettei energiaintensiivinen teollisuus sijoitu alueelle. Tämä kierre voi johtaa merkittävään eriarvoisuuteen maan eri alueiden välillä. Samalla se johtaa koko ajan kasvavaan kuntien eriarvoisuuteen esimerkiksi kiinteistöverojen kehityksessä. Tuulivoiman esteiden purkamiseksi on löydettävä nopeasti ratkaisuja. Samalla on vauhditettava vaihtoehtoisten energiaratkaisujen kehittämistä. Energiaomavaraisuutta ja huoltovarmuutta tukeva metsäpolitiikka on tässä tärkeässä roolissa. Fingridin kantaverkon itäisen linjan toteuttamista on vauhditettava ja suunnittelu käynnistettävä välittömästi (Lappi – Koillismaa – Kainuu – Pohjois-Karjala – Etelä-Karjala).

4. Aluetalouden vahvistaminen – erityisesti vihreä siirtymä ja investoinnit

Raja-alueohjelman resurssit tulee suunnata rajamaakuntiin ja tästä valtion käytävä neuvottelut komission kanssa.

Isojen vihreiden teollisten investointien liikkeellelähtö vauhdittaisi nopeasti aluetaloutta. Elvytysrahaston RRF uudelleensuuntaamisella jokaiseen rajamaakuntaan olisi mahdollista saada nopeasti uutta teollista toimintaa.

JTF-suunnitelmia käsiteltäessä tulee varmistua siitä, että bioenergian lisääntyvän käytön edellyttämiä toimia ja rakenteita (kuten biotermiinaalit) voidaan rahoittaa JTF:n kautta. Lisäksi ohjelmien toimeenpano tulee käynnistää niin nopeasti kuin mahdollista, jolloin tarvitaan myös ns. kansallista riskinottoa ohjelmien käynnistämiseen ennen lopullista EU-komission hyväksyntää.

3. Esittele kolme vaikuttavinta ratkaisua perusteluineen itäisen Suomen elinvoiman lisäämiseksi

Keskeiset ratkaisut tähän tilanteeseen ovat:

1. Logistiikan uudelleenjärjestäminen
2. Yritysten korvaavat kansainväliset markkinat
3. Muuttuneen tilanteen energiaratkaisut
4. Aluetalouden vahvistaminen – erityisesti vihreä siirtymä ja investoinnit

1. Logistiikan uudelleenjärjestäminen

Kaikista keskeisin itäisen Suomen elinvoiman kannalta on logistiikan ja saavutettavuuden haasteiden ratkaiseminen (erityisesti lentoliikenne ja raideliikenne). Elinkeinoelämän ja erityisesti kansainvälisten yritysten kannalta lentoyhteyksien turvaaminen on aivan välttämätöntä. Itäisessä Suomessa tämä koskettaa erityisesti Joensuuta ja Kajaania.

Kriisin myötä tavaravirrat siirtyvät itäisen Suomen ja satamien välille, kun Saimaan kanavaa ei voi käyttää. Samaan aikaan raaka-ainevirrat Venäjältä ovat pysähtyneet ja tämäkin liikenne siirtyy maan rajojen sisälle. Tässä tilanteessa on ensiarvoisen tärkeää siirtää mahdollisimman iso osa kuljetuksista raiteille. Raiteiden välityskyky ei valitettavasti riitä. Infrastruktuuri-investoinneissa on huomioitava Saimaan kanavan sulkemisen ja laajemmin Venäjä-yhteyksiin liittyvät vakavat ongelmat Itä-Suomen teollisuudelle. Investointeja Karjalan ja Savon ratoihin on jouduttava ja ohjattava rahoitusta pikaisesti itäratojen kapasiteetin nostoon ja perusparantamiseen.

Budjettiriihi (14 M€ + Saimaan kanavan määrärahan uudelleen suuntaaminen 95 M€):

- Logistiikkatuki Saimaan kanavaa käyttäneille yrityksille 10 M€
- Kansainvälisten junavaunujen käyttöönotto (ei budjettivaikutuksia)
- Lentoliikenteen katkoksen (15.8.-30.10.2022) estäminen Joensuuhun ja Kajaaniin sekä riittävän palvelutason turvaaminen (31.10.2022-30.7.2023) seuraavalla ostopalvelukaudella 4 M€
- Luumäki – Joutseno kaksoisraiteen, Joensuu – Imatra radan ja Savon radan välityskykyä parantavien toimien käynnistäminen 95 M€ (Saimaan kanavan kunnostukseen suunnitellun määrärahan uudelleensuuntaaminen)

Seuraava hallituskausi (lentoliikenne ja logistiikkatuki 50 M€ + raideliikennepaketti):

- Karjalan rata: Luumäki – Joutseno (koko hanke 211 M€), Joensuu – Imatra –hankkeiden toteuttaminen (koko hanke 205 M€)
- Savon rata: Kouvola-Kuopio radan parantaminen ja nopeudennosto (koko hanke 170 M€), Kuopio-Kajaani radan parantaminen (koko hanke 75 M€)

- Muiden Itä-Suomen ratojen välityskyvyn parantaminen ja sähköistys (ml. Joensuu – Kontiomäki) (100 M€)
- Lentoliikenteen jatkon varmistaminen Joensuuhun ja Kajaaniin elokuusta 2023 eteenpäin (10 M€)
- Logistiikkatuki Saimaan kanavaa käyttäneille yrityksille 40 M€
- Väylän investointi- ja suunnitteluohjelman päivittäminen muuttuneeseen Itä-Suomen logistiikkatilanteeseen

2. Yritysten korvaavat kansainväliset markkinat

Venäjällä toimineille yrityksille on tärkeää löytää korvaavia markkinoita. Siksi erityisesti kansainvälistyvien yritysten vientiponnisteluista on vauhditettava kaikin keinoin. Visit Finlandin kautta on lisättävä panostusta itäisen Lakeland-alueen kansainväliseen markkinointiin ja yhteyksiin.

Budjettiriihi (100 M€):

- Business Finlandin Itä-Suomi –ohjelma itäsuomalaisille korvaavia kansainvälisiä markkinoita hakeville yrityksille 100 M€ (samalla BF:n toimintojen vahvistaminen maakunnissa)

3. Muuttuneen tilanteen energiaratkaisut

Energiatuonnin tyrehtyminen Venäjältä ja samaan aikaan yhteiskunnan voimakas sähköistyminen tarkoittaa sitä, että erityisesti itäinen Suomi tarvitsee hiilineutraalia uusiutuvaa energiaa. Tuulivoiman esteiden purkamiseksi on löydettävä nopeasti ratkaisuja. Samalla on vauhditettava vaihtoehtoisten energiaratkaisujen kehittämistä. Energiaomavaraisuutta ja huoltovarmuutta tukeva metsäpolitiikka on tässä tärkeässä roolissa. Fingridin kantaverkon itäisen linjan toteuttamista on vauhditettava ja suunnittelu käynnistettävä välittömästi (Lappi – Koillismaa – Kainuu – Pohjois-Karjala – Etelä-Karjala).

Budjettiriihi (30 M€):

- Periaatepäättös tuulivoiman esteiden purkamisesta tai vaihtoehtoisten energiaratkaisujen tukemisesta, budjetti tarkentuu jatkovalmistelussa
- Periaatepäättös Fingridin kantaverkon itäisen linjan toteuttamisesta ja suunnittelun käynnistämisestä (Lappi – Koillismaa – Kainuu – Pohjois-Karjala – Etelä-Karjala)
- Vaihtoehtoisten energiaratkaisujen tuki Itä-Suomeen (30 M€)

Seuraava hallituskausi (ka. tarkentuu myöhemmin, n. 100 M€):

- Fingridin itäisen linjan rakentamispäättös (kustannusarvio tarkentuu myöhemmin)

- Vaihtoehtoisten energiaratkaisujen tuki Itä-Suomeen (60 M€)
- Energiaomavaraisuutta ja huoltovarmuutta tukeva metsäpolitiikka

4. Aluetalouden vahvistaminen – erityisesti vihreä siirtymä ja investoinnit

Raja-alueohjelman resurssit tulee suunnata rajamaakuntiin ja tästä valtion käytävä neuvottelut komission kanssa. Isojen vihreiden teollisten investointien liikkeellelähtö vauhdittaisi nopeasti aluetaloutta. Elvytysrahaston RRF uudelleensuuntaamisella jokaiseen rajamaakuntaan olisi mahdollista saada nopeasti uutta teollista toimintaa.

Loppuvuosi 2022:

- Raja-alueohjelman resurssien suuntaaminen rajamaakuntiin (neuvottelut komission kanssa), ei budjettivaikutuksia (yht. 92 M€)
- Isojen vihreiden teollisten investointien liikkeellelähtö (1-2 investointia / maakunta), elvytysrahaston RRF uudelleensuuntaaminen, ei budjettivaikutuksia (yht. n. 100 M€ pidemmällä aikavälillä)
- JTF:n kautta biotermiinaalien mahdollistaminen (ei kustannusvaikutuksia)

Tulokset:

- Itä-Suomen tavaravirtojen siirtyminen raiteille, elinkeinoelämälle välttämättömän saavutettavuuden paraneminen (raiteet ja lentoliikenne) sekä logistisen kilpailukyyn turvaaminen
- Uusien korvaavien kansainvälisten markkinoiden löytäminen yrityksille
- Yritysinvestointien liikkeellelähtö ja itäisen Suomen kilpailukyky investointikohteena
- Energiaomavaraisuuden kasvu uusiutuvilla energiaratkaisuilla, energian saatavuus ja kantaverkko tukemassa yritysinvestointeja
- Aluetalouden kestävä kasvu
- Tulevaisuuskon palauttaminen vaikeassa tilanteessa, yritysten toimintojen säilyminen ja kehittyminen Suomessa

Mahonen Sirpa

Pohjois-Karjalan maakuntaliitto - Turunen Jarno, yhteyspäällikkö,
maakunnan edunajaminen -yksikkö